

עיקור כפוי להשבחת הגזע: אאוגניקה, ליברליזם והדרך האמריקנית

כיצד ייתכן שבארצות-הברית, המדינה המזוהה עם ערכי הליברליזם, הגנה על זכויות הפרט ושוויון בפני החוק, התנהלה במשך רוב המאה העשרים מדיניות של עיקור בכפייה ויושמה על עשרות אלפי בני-אדם? גל אמיר בוחן את אחד המקרים הנודעים של פרק היסטורי זה, ההחלטה לעקר נערה בשם קארי באק (Buck), שנדונה אף בבית-המשפט העליון של ארצות-הברית, ומסביר מדוע התורה האאוגנית מצאה לה תומכים גם בקרב שופטים ידועי-שם, הוגי-דעות ופעילים חברתיים שנחשבו ליברלים ונאורים.

מהעשור הראשון ועד לסוף העשור השמיני של המאה העשרים עוקרו בכפייה 65 אלף מאזרחי ארצות-הברית. הסיבה לעיקור הכפוי של מספר אזרחים כה רב הייתה, שרבות ממדינות ארצות-הברית, ובמידה מסוימת אף הממשל הפדרלי, קיבלו את עקרונות היסוד של תורה מדעית-חברתית הקרויה אאוגניקה (Eugenics). שורשי האאוגניקה נעוצים בהגותם של מדענים והוגים בבריטניה במאה התשע-עשרה, ולפיה תכונות מסוימות, שמהן נגזר במידה רבה המעמד החברתי של האדם, עוברות בתורשה, ולכן אפשר וצריך לפעול באופן יזום כדי שתכונות הנתפשות כחיוביות תהיינה נפוצות יותר באוכלוסייה ותכונות הנתפשות כשליליות תהיינה נפוצות פחות. הפרקטיקה האאוגנית כללה מגוון של אמצעים, החל ממגבלות על הגירה וכלה בהמתה של בני-אדם שנראו כבעלי התכונות השליליות ביותר. ארצות-הברית אימצה כמה פרקטיקות אאוגניות, וביניהן מגבלות על הגירה, מגבלות על נישואים ועיקור כפוי – הצעד הקיצוני ביותר שהצליחו לנקוט תומכי האאוגניקה בארצות-הברית. תוכנית העיקור שהופעלה בארצות-הברית כללה את איתורם של אנשים הנושאים תכונות שנתפשו כשליליות, מי שהיו בעלי מנת משכל נמוכה או שהתנהגותם הוגדרה כאנטי-חברתית, ועיקורם בכפייה.

ארצות-הברית לא הייתה המדינה היחידה שהפעילה תוכנית לעיקור כפוי מטעמים אאוגניים במהלך המאה העשרים. תוכנית נרחבת הופעלה בגרמניה הנאצית, ותוכנית צנועה יותר בממדיה הופעלה בשבדיה. מדינות אחרות, כמו בריטניה, שקלו נקיטת צעדים דומים, אך לא הגיעו לכלל הפעלתה של תוכנית מעשית. לאחר מוראות המשטר הנאצי בגרמניה, שכללו המתה על בסיס אאוגני של מאות אלפי בני-אדם שהוגדרו "בלתי-כשירים" (זאת בנוסף על ההשמדה של יהודים, צוענים ובני עמים אחרים, שגם בה אפשר לראות שיטה ל"השבחת גזע"), ירדה קרנה של האאוגניקה ורעיונות אאוגניים חדלו להיחשב ראויים ברוב המדינות.

האאוגניקה התאימה עצמה למקום ולאקלים החברתי שבהם מצאה לה תומכים. מקומות שבהם שררו הלכי רוח אידאולוגיים, שראו ממילא באופן חיובי את התערבות המדינה בענייני הפרט או את זכותה של המדינה לקדם את מטרותיה באמצעות הנדסה חברתית, היו קרקע פורייה לקליטת רעיונות אאוגניים. ייחודה של התוכנית האמריקנית היה בכך, שהיא פעלה במסגרת של דמוקרטיה ליברלית, במדינה שקידשה את חירויות הפרט ונמנעה מלהתערב בענייניהם הפרטיים של אזרחיה. ארצות-הברית ראתה עצמה תמיד כמי שמקדמת ערכים של

אינדיבידואליזם והיא דחתה כל צורה של קולקטיביזם, אם בצורותיו הגסות כפשיזם, נאציזם או קומוניזם, ואם בצורות מעודנות יותר כסוציאליזם דמוקרטיה. בכך נבדלה ארצות-הברית ממדינות כמו גרמניה הנאצית, שבה הייתה הפעלת מדיניות אאווגנית מובנת כמעט מאליה, או שבדיה, שבה הייתה השפעה חזקה לתנועה הסוציאלי-דמוקרטית. שיתוף פעולה של ממסד, שהגדיר עצמו ליברלי, עם תפישות אאווגניות עורר קשיים תאורטיים רבים מאוד.

לפיכך, אני מבקש לבחון את הרקע בארצות-הברית להחלתה של מדיניות עיקור כפוי, המהווה התערבות גסה של המדינה בחירות הפרט וחדירה אל המרחב האישי הפרטי ביותר, ואת האופן שבו התורה האאווגנית הצליחה להתאים עצמה לסדר המדיני-הליברלי. ראשית, יושבו הסתירות התאורטיות בין התורה הליברלית והפרקטיקה האאווגנית במידה שאפשרה את הפעלת התוכנית; שנית, בעוד התוכנית לעיקור כפוי במדינות אחרות נשענה בעיקר על כוחה של המדינה, הרי בארצות-הברית שימשו דווקא הכלים שמדינת החוק הליברלית מעניקה לאזרחיה – יוזמה פרטית, הליך משפטי מסודר, חופש התאגדות – אמצעים לקידום התוכנית.

התורה האאווגנית

במאה התשע-עשרה התפתחו בבריטניה תפישות מדעיות, ששורשיהן במחקריו של צ'רלס דרווין (Darwin), בצד רעיונות הקשורים במושג הקדמה – קדמה מדעית, טכנולוגית, רעיונית ומוסרית. הוויקטוריאנים באנגליה ואנשי התנועה הפרוגרסיבית בארצות-הברית ראו בקדמה אידאל, מטרה שיש לשאוף אליה, הצדקה לאידאולוגיות שונות וביניהן הליברליזם. עם ההוגים הליברלים שאימצו את רעיונות הקדמה נמנים אישים כמו ג'ון סטיוארט מיל (Mill), שספרו **על החירות** ספוג בתפישת הקדמה – כתשתית יסוד להגותו וכמטרה שיש לשאוף אליה.

אחד ההוגים הגדולים של הליברליזם והקדמה באנגליה הוויקטוריאנית היה הרברט ספנסר (Spencer), שהיה ללא ספק ליברל על-פי כל הגדרה מקובלת. הוא הטיף לשמירה על זכויות האדם – הזכות לחיים, לחירות ולבקשת האושר בתנאים שווים לכול ותמך בחופש הקניין במידה כזו, עד כי לדעתו, הייתה עדיפה מלוכה השומרת על השוק החופשי על פני דמוקרטיה סוציאליסטית. אך ספנסר אינו מוזכר כאן בזכות הגותו הליברלית, כי אם בגלל אמירותיו הנוגעות לדרוויניזם החברתי. ביסוד הגותו הפילוסופית היה מונח הרעיון של "הפילוסופיה הסינתטית", המאחדת את כל התופעות בעולם על בסיס נוסחה של צמיחה והסתאבות, השתלשלות והתפוררות. כאשר עקרונות אבולוציוניים מתרחשים במישור החברתי, נוצר לחץ המוביל לקדמה – גידול אוכלוסין מוביל ליצירת מבנים חברתיים, להתרחבות החקלאות, לחיפוש מקורות מחייה חדשים. לבני דורו של ספנסר הייתה המשמעות ברורה: הקדמה החברתית היא תולדה של המאבק הדרוויניסטי לחיים, מאבק שהוא, על-פי ספנסר, מאבקו של היחיד. עירוב זה של מונחים ורעיונות ממדעי הטבע, המיושמים בדרך זו או אחרת במדעי החברה, הצמיח שורה של תורות חדשות, ביניהן האאווגניקה.

פרנסיס גולטון (Galton), סטטיסטיקאי במקצועו, הוא שטבע את המונח "אאווגניקה" (eugenics) בשנת 1883 בספרו **חקירות לגבי כישורי האדם** (*Inquiries into Human Faculty*). קודם לספר זה הוא פרסם חיבורים אחדים, שבהם טען כי התכונות האנושיות הן ברובן תוצאה של תורשה, וכי אפשר לערוך בהן מניפולציה לצרכים חברתיים. על-פי גולטון, מטרתה של האאווגניקה היא

להחליף את הבְּרָה הטבעית בתהליכים אחרים, רחומים יותר ויעילים לא־פחות [...]

להגביל את שיעור הלידה של הבלתי-כשירים במקום לאפשר להם להיוולד [...] לשפר את הגזע על-ידי הגברת הילודה בקרב הכשירים. (בזיכרונותיו של גולטון, *Memoirs of My Life*, מובא במאמרו של תומס לנארד [Leonard] המופיע להלן ברשימה לקריאה נוספת)

על רקע זה התפתחה התנועה האאוגנית. הבסיס היה דרוויניזם חברתי מבית-מדרשו של ספנסר והגותם ה"מדעית" של גולטון ושל אישים נוספים כמו קרל פירסון (Pearson) והביולוג הגרמני אוגוסט וייסמן (Weismann). האחרון הוא שביסס את הרעיון, כי התכונות עוברות בתורשה על-ידי "פלזמת הזרע", ולפיכך, תכונות נרכשות אינן עוברות בתורשה.

בתחילתה לא הייתה האאוגניקה השקפת עולם סדורה או תוכנית פעולה ברורה ולה רקע אידאולוגי מוצק. את המושג "אאוגניקה" שאל גולטון מיוונית (eugenes, מילה המורכבת מהתחילית eu, "טוב", ו-genes, "נולד" – כלומר, "מוצא משובח") והגדיר אותו בשנת 1869, בספרו על גאונות העוברת בירושה (*Hereditary Genius: An Inquiry Into Its Laws and Consequencess*), כ"חקר הגורמים המצויים בשליטה חברתית, שעשויים לשפר את האיכויות הגזעיות של הדורות בעתיד או לפגום בהם, אם מבחינה פיסית או מבחינה מנטלית" (מובא במאמרה של אנה רומרו-בוש [Romero-Bosch] המופיע להלן).

כמה מושגי-מפתח בהגדרה זו דורשים עיון: למשל, אפשר לפרש את המושג "האיכויות הגזעיות" כמתייחס למין האנושי כולו או ל"גזע" מסוים, ומההגדרה עצמה לא ברור האם מדובר במחקר מדעי או בתוכנית פעולה אידאולוגית. אך גם כ"מדע" גרידא, אין האאוגניקה ברורה דיה. מה פירוש "שיפור" של גזע האדם? ברור, שאכן אפשר לשפר ולמנוע מצבים פסיים תורשתיים מסוימים. כך, הטאבו על נישואי קרובים מונע מגוון של מחלות תורשתיות והוא קיים ברוב התרבויות לגבי דרגות שונות של קרבת משפחה. אך גולטון לא התכוון בהגדרתו רק למניעה של מחלות תורשתיות, שכן בשל חוקי הבכרה הטבעית תפוצתן באוכלוסייה מוגבלת ממילא, והיא כשלעצמה אינה מצדיקה את העיסוק הנרחב באאוגניקה ואת הצעדים שנעשו בשמה. ה"שיפור" יכול להיות שכלי: העלאתה של רמת המשכל של האוכלוסייה בהתאם למדדים שהחלו מתגבשים באופן מדעי בתחילת המאה העשרים. התנועה האאוגנית חיפשה ומצאה עדויות מדעיות לכך, שחלק גדול מהאוכלוסייה הוא של "רפי שכל" ואילו חלק אחר הוא של בעלי אינטליגנציה מעל לממוצע – ולפיכך היא דנה רבות בשאלה כיצד להקטין את מספרם של הראשונים ולהגדיל את מספרם של האחרונים. גם בהנחה שאלה היו ממצאי אמת (אם כי כיום מקובלת הגישה הגורסת שהם היו רחוקים מן האמת, כפי שמראה סטיבן ג'יי גולד [Gould] בספרו **אין מידה לאדם**), מתעוררות שאלות רבות: האם האשמה בהבדלי המשכל נעוצה בתורשה או בסביבה? האם הבטחת תזונה נאותה, דיור נאות וחינוך נאות לאנשי המעמד הנמוך, שאצלם אובחן בדרך-כלל "רפיון השכל", לא תשפר את ביצועיהם במבחני המשכל? התנועה האאוגנית השיבה על כך בשלילה והביאה הוכחות מדעיות ולפיהן התורשה קודמת לסביבה.

מנת המשכל לא הייתה המדד היחיד לשיפור אאוגני. גולטון עצמו דיבר על עירוב של מדדים מדעיים ומוסריים, ועל שיפור "האופי", בהתאמה לערכי המשפחה הוויקטוריאניים ששררו בזמנו ובמקומו. כפי שנראה להלן בדיון במקרה של קארי באק (Carrie Buck), "נטייה לעבריינות מוסרית" הייתה עילה לנקיטת אמצעים אאוגניים לגבי אנשים מסוימים, גם אם לא היה אפשר למדוד או לכמת נטייה כזו באותו אופן שבו נמדדה מנת המשכל. רבים מהפעילים

בתנועה האאוגנית, בייחוד בבריטניה, שם היא נולדה, ראו לנגד עיניהם מודל ברור של האדם הרצוי, המתאים לאידאל של בן המעמד הבינוני המהימן והיציב, הנהנה מבריאות טובה.

מובן נוסף למושג "גזע" היה המובן המצומצם, המתייחס לקבוצת אנשים ממוצא משותף. לעתים דובר על הישרדות "הגזע הלבן", ובארצות-הברית נחשבו לאאוגניות פרקטיקות לבידודם של "לבנים" מכלל האוכלוסייה (שכללה שחורים, או אף מהגרים ממזרח אירופה, חלקם יהודים), ו"השבחתם". לעתים נטען, כי האאוגניקה היא גורם מכריע במלחמה הדרוויניסטית בין העמים. האאוגניקה במובן זה קיבלה תנופה בגרמניה (גם זמן רב לפני עליית התנועה הנאצית) וכונתה "היגיינה גזעית" – Rassenhygiene. אולם דעות אלו, אף שהיוו זרם חזק בתנועה בתנועה האאוגנית, לא היו הזרם הדומיננטי בארצות-הברית.

האאוגניקה, אם כן, כמו "ליברליזם", היא מושג גמיש שאפשר לייחס לו פירושים שונים. אפשר להתייחס אליה כמו ל"מדע", "ראיית עולם", תורה שחלה על "הגזע האנושי" כולו או על "גזע" מסוים, כמבטאת שאיפה לשיפור הסביבה והתורשה או אמונה בעליונות התורשה על הסביבה, כמתייחסת לשיפור גופני, שכלי או מוסרי. גמישות זו היא שאפשרה לאאוגניקה לזכות בתמיכתם של בעלי השקפות שונות ומנוגדות – מסוציאליזם אוטופי וליברליזם ועד לנאציזם.

הפרקטיקה האאוגנית

מהם, אם כן, האמצעים שבהם אפשר להגביר את מספרם של הכשירים ולהפחית את מספרם של הבלתי-כשירים? גולטון המליץ על "אאוגניקה חיובית", כלומר לדאוג שהכשירים יתחתנו בגיל צעיר, יימנעו מעישון ומצריכת אלכוהול ויולידו ילדים רבים ככל האפשר. אך בצד המלצות אלו עמדה גם ה"אאוגניקה השלילית", שחיפשה דרכים להפחית את מספרם של הבלתי-כשירים.

"בלתי-כשירים" הוא מושג שהחילו אותו בערבוביה על סוגים שונים של אנשים: הלוקים במחלות תורשתיות, בעלי מנת משכל נמוכה, הלוקים בדופי מוסרי, או המשתייכים לגזעים הנוטים לכאורה לסבול מכל החולשות הללו (בהקשר של ארצות-הברית הכוונה הייתה לשחורים, אך גם למהגרים ממזרח אירופה ומדרומה). מגבלות על הגירה ועל נישואים בין בני גזעים שונים נראו כאמצעים המתאימים ביותר. ואכן, בשנת 1924 התקבלו חוקים שהגבילו את ההגירה על-פי מכסות למדינות מוצא, חוקים שנותרו בתוקף עד שנת 1965. למדיניות זו היו עליות אאוגניות מוצהרות והיא הייתה במידה רבה תוצאה מפעילותם של עסקנים אאוגניים כהארי לאפלין (Laughlin). המהגרים הפוטנציאליים אף נדרשו, עוד בארצות מוצאם, לענות על שאלונים שנועדו לעמוד על מנת המשכל שלהם כתנאי לקבלת האישור להגר לארצות-הברית.

במדינות שונות בארצות-הברית התקבלו חוקים שאסרו על בן הגזע הלבן להתחתן עם בני גזעים אחרים. החוקים היו מכוונים בייחוד כלפי שחורים, אך הם גם מנעו מלבנים להתחתן עם אינדיאנים, סינים, אתיופים, הודים, קוריאנים, יפנים ומלאיים. חוקים אלה נדונו בבת-משפט שונים ונמצאו הולמים את החוקה. אולם היה ברור, כי גם על-פי התורה האאוגנית, מגבלות אלו על הגירה ונישואים לא יכלו למנוע את התרבותם של הבלתי-כשירים, המהווים, על-פי התיאוריה האאוגנית, רוב ברור אף בקרב בני הגזע הלבן. העיקור הכפוי של הבלתי-כשירים היה אפוא הצעד שנועד למנוע את התרבותם והוא נעשה בפועל בארצות-הברית, ברוב מדינות סקנדינביה ובגרמניה.

אך התורה האאוגנית דרשה לעיתים גם צעדים נוספים. כך למשל, "המתת חסד" זכתה לקידום בארצות-הברית על-ידי אגודה שנקראה ESA (Euthanasia Society of America). האגודה תמכה בהמתה מכוונת ורצונית של חולים כרוניים או חולים במחלות חשוכות מרפא. עם זאת, חלק מפעילות האגודה נבעה מטעמים אאוגניים ובין הפעילים במסגרתה היו מי שהטיפו להמתה של "רפי שכל" ו"מפלצות טבע" אחרות, הן מרצון והן בכפייה, על-פי חוק. אולם, בניגוד לאמצעים אאוגניים אחרים, המתת חסד לא קיבלה אישור חוקי ומוסדי בארצות-הברית. בגרמניה, לעומת זאת, פעלה כידוע תוכנית של המתת חסד מטעמים אאוגניים (Aktion T4), ששבמסגרתה הומתו מאות אלפי גרמנים "אריים" בין השנים 1939-1945. אף בהשמדתן של אוכלוסיות שלמות אפשר לראות מקרה קיצוני של חשיבה אאוגנית. כך, למשל, ביסודה של הרטוריקה הנאצית לגבי הצורך בהשמדת היהודים או הצוענים שימשו בערבוביה רכיבים גזעניים, דרוויניזם חברתי ואאוגניקה.

תולדות העיקור הכפוי בארצות-הברית

דווקא בארצות-הברית, המדינה בעלת המאפיינים הליברליים ומגוון של מנגנונים שנועדו למנוע פגיעה בזכויות האזרח, התקבלה התוכנית האאוגנית מוקדם יותר, והגיעה להישגים משמעותיים ורבים יותר, מאשר ברוב מדינות העולם. ראשיתה של התנועה האאוגנית בארצות-הברית בסוף המאה התשע-עשרה ותחילת המאה העשרים בהשראתה של "התנועה הפרוגרסיבית". תנועה זו, שהייתה מנוף פוליטי רב-עוצמה בארצות-הברית בעשורים הראשונים של המאה העשרים, ייצגה בדרך-כלל את האינטרסים של בני המעמד הבינוני, בעלי רכוש והשכלה אקדמית, אנשי עסקים ובעלי מקצועות חופשיים. אלה רצו לשמר את האופי החופשי והפתוח של החברה האמריקנית (במקרים מסוימים תוך האדרה של העבר האגררי, שממנה השתמעה שלילה של המודרניות האורבנית התעשייתית) והגנה עליו מפני שני הקטבים – ה"אריסטוקרטיה" מחד גיסא והפרולטריון העירוני מאידך גיסא. לתנועה זו השתייכו אישים מכל קצותיה של הפוליטיקה האמריקנית ומשתי המפלגות הגדולות. כיום נהוג לראות בנשיא הרפובליקני תאודור רוזוולט (Roosevelt), ובנשיא הדמוקרטי וודרו וילסון (Wilson) "פרוגרסיבים", וכך גם באישים רבים נוספים.

התהליך של קבלת פרקטיקות אאוגניות בארצות-הברית בתחילת המאה העשרים התקדם בצד ההתקדמות (האמתית או המדומה) בחקר האינטליגנציה האנושית והניסיון למצוא מדדים מדעיים ומוסכמים לרמת המשכל. אישים כמו הנרי גודארד (Goddard) הביאו לארצות-הברית את מבחני רמת המשכל האירופיים (ובייחוד את מבחן בינה [Binet]), והפכו אותם לתקן מחייב בקביעת מנת המשכל. התוכנית האאוגנית, שגודארד היה אחד מהוגיה, כללה תחילה את הדרישה לבידודם של בעלי רמת המשכל הנמוכה (לגביהם טבע גודארד את הכינוי "מורונים" [morons]) במושבות המיוחדות לשם כך, ולאחר מכן עיקורם בכפייה.

מושבות ל"רפי שכל", שבהן בודדו אותם מהאוכלוסייה הכללית ומנעו את התרבותם, אכן הוקמו בארצות-הברית במקומות רבים. בשנת 1904 היו בעשרים וארבע מדינות בארצות-הברית מוסדות שבהם שכנו כ-14 אלף מטופלים. במהלך עשרים השנים הבאות גדל מספרם פי שלושה והתופעה התרחבה לתשע-עשרה מדינות נוספות. תומכי האאוגניקה סברו, עם זאת, שמספרם האמתי של רפי השכל באוכלוסייה גדול לפחות פי עשרה – בהתאם למבחני אינטליגנציה חדשים וקביעת מינוח מתאים, שדירג את רפי השכל לרמות שונות – "אידיוטים", "אימבצילים" או "מורונים".

האבחון והבידוד היו רק השלב הראשון בתוכנית. העיקור הכפוי היה אמור להיות "הקלף המנצח" במלחמה נגד התרבותם של המורונים. באירופה כבר נערכו ניסיונות בסירוס מטעמים אאוגניים באמצע המאה התשע-עשרה, אך סירוס הוא ניתוח קשה ומסובך, ויש בו כדי להפר את המאזן האנדרוגני בגוף. בסוף המאה התשע-עשרה הצליחו רופאים באירופה ובארצות-הברית לעקר את מטופליהם בניתוחים מסוכנים פחות – קשירת חצוצרות הרחם לאישה, חיתוך צינור הזרע (וסקטומיה) לגבר. ניתוחים אלה נחשבו ניתוחים קלים באופן יחסי, ולמעט התוצאה המבוקשת – אובדן הפריין, לא היו להם תוצאות לוואי מהותיות. בשנת 1899 החל ד"ר הארי שארפ (Sharp), רופא מאינדיאנה שעבד במוסד שהוגדר כ"מוסד לרפי שכל", לעקר את מטופליו. עד שנת 1912 הוא עיקר 236 מטופלים. השיטה נתפשה כזולה וכמאפשרת לאחר מכן את שחרורו של המטופל לקהילה, בלי חשש שיוליד צאצאים. כבר בשלב זה החל עירוב התחומים בין עיקור כענישה ועיקור למטרות אאוגניות.

בשנת 1907 הייתה אינדיאנה, שבה פעל שארפ, למדינה הראשונה שחוקקה חוק לעיקור כפוי. מדינות רבות חוקקו בשלב זה חוקים אאוגניים, שאסרו על נישואים בין קבוצות מסוימות (לרוב נישואים של בני "הגזע הלבן" למגוון של קבוצות אוכלוסייה אחרות), או נישואים של רפי שכל, לוקים בנפשם וחולי אפילפסיה. החוק באינדיאנה היה אך צעד נוסף בדרך זו, ועד שנת 1915 אימצו 13 מדינות נוספות בארצות-הברית חוקים כדוגמתו. החוקים היו עירוב של עיקור מטעמים אאוגניים ועיקור כאמצעי ענישה על עבירות מסוימות, בייחוד על עבירות מין של גברים. השאלה, באיזו מידה החוקים הללו עולים בקנה אחד עם החוקה האמריקנית (האוסרת, בין היתר, על "ענישה אכזרית ויוצאת דופן" [cruel and unusual punishment]) לא הייתה ברורה. בית-המשפט העליון של אינדיאנה, למשל, הכריז בשנת 1921, כי חוק העיקור אינו חוקתי וביטל אותו; אם כי החוק נחקק שוב בשנים 1927 ו-1931.

בגלל אי-הוודאות באשר לחוקתיות של העיקור הכפוי היה יישום התוכנית עניין ליוזמה מקומית. המובילה בתחום זה בארצות-הברית הייתה קליפורניה, שאימצה חקיקה מקיפה ולפיה כל מי שאושפז במוסד לרפי שכל יעוקר בכפייה טרם שחרורו, וכל מי שבצע אותו פשע שלוש פעמים יסורס על-פי שיקול דעתו של הרופא המטפל. בין השנים 1907 ל-1925 בוצעו בארצות-הברית 6,244 עיקורים בכפייה, שלושה רבעים מהם בקליפורניה.

בשנת 1927 עמד חוק העיקור של וירג'יניה למבחן בבית-המשפט העליון בארצות-הברית, בעניין "באק נגד בל" (Buck v. Bell, 274 U.S. 200 [1927]). בית-המשפט העליון של ארצות-הברית, שדן בבקשתה של הנערה קארי באק שלא לעבור עיקור בכפייה, מצא כי החוק תואם את החוקה ואפשר את עיקורה של באק. החלטה זו אפשרה את המשך העיקור הכפוי במלוא התנופה, כמכשיר לגיטימי לניהול מדיניות חברתית.

פסק-הדין, שכלל מפגן רטורי נחרץ של השופט אוליבר ונדל הולמס (Holmes) בזכות העיקור בכפייה, הפך לתקדים שאפשר את התרחבות העיקור הכפוי לכל חלקי ארצות-הברית. מדינות שחיכו למוצא פיו של בית-המשפט העליון, אימצו את הפסיקה וחוקקו חוקים משלהן, ובסך-הכול אימצו עשרים ותשע מדינות חוקי עיקור כפוי. חמש-עשרה השנים הבאות היו תור הזהב של העיקור הכפוי בארצות-הברית. עד שנת 1940 בוצעו בארצות-הברית 35,878 עיקורים בכפייה. לפי נתון זה בוצעו בעשרים השנה שקדמו למשפט "באק נגד בל" כששת אלפים עיקורים, וקרוב ל-30 אלף ב-13 השנים שלאחר מכן.

בשנת 1942 נדון העניין שוב בפני בית-המשפט העליון בארצות-הברית, בעניין "סקינר נגד אוקלהומה" (Skinner v. Oklahoma, 316 U.S. 535 [1942]), שבו נבחנה החוקיות של עיקור עבריינים מועדים. ג'ק סקינר מאוקלהומה הורשע בגניבת תרנגולות בשנת 1926 ובשנת 1934 נתפס בעת שביצע שוד מזוין. במשפטו, שנערך בשנת 1936, דן חבר מושבעים את סקינר לעיקור בכפייה. סקינר ערער לבית-המשפט העליון של מדינתו ולאחר מכן לבית-המשפט העליון של ארצות-הברית. הוא טען, כי החוק מפלה בין עבריינים שונים. עמדה זו התקבלה על-ידי בית-המשפט העליון של ארצות-הברית, שתהה מדוע יש לעקר גנבי תרנגולות, אך להתיר למועלים בכספים להתרבות כאוות נפשם. טענת האפליה היא שעמדה בבסיס הפסיקה, ולא פגם בהליך המשפטי או "ענישה אכזרית ויוצאת דופן", אשר כבר בפסק-הדין בעניין "באק נגד בל" נאמר עליהם שאינם מונעים עיקור כפוי.

לאחר מלחמת העולם השנייה ירדה קרנו של העיקור הכפוי, ואף שפסק-הדין בעניין סקינר לא הפך את הפסיקה בעניין "באק נגד בל", אלא התייחס רק לעיקור של עבריינים, הוא היה לנקודת מפנה. כאשר נחשפו פשעי הנאצים, שחלקם היו ידועים כבר בעת הדיון בעניין סקינר, ספגה התנועה האאוגנית בארצות-הברית מכה קשה. השופט ויליאם א' דאגלס (Douglas) ביטא את רוח הזמן כשכתב בפסק-הדין בעניין סקינר:

לסמכות לעקר, אם תופעל, עלולות להיות השלכות מורכבות, מרחיקות לכת והרסניות. בידי רשעים או פזיזים, היא עלולה לגרום לגזעים או לטיפוסים מסוימים, שעוינים את הקבוצה השלטת, לדעוך או להיעלם. אין גאולה ליחיד שאליו מתייחס החוק. כל ניסוי שעורכת המדינה גורם לו פגיעה שאיננה ניתנת לריפוי. נגזלת ממנו לצמיתות אחת מחירויות היסוד.

אף שבדברים אלה יש מעין הכרה בזכות להתרבות כזכות חוקתית, הוסיפו לערוך בארצות-הברית עיקורים בכפייה עוד כארבעים שנה לאחר פסק-הדין בעניין סקינר ומנינים הגיע, כאמור, ל-65 אלף. אין ספק שמדובר במספר רב של אנשים, אך בהשוואה לשני המקומות האחרים שבהם בוצעו עיקורים בכפייה, התהליך באמריקה נעצר בשלב מוקדם. הנאצים עיקרו בשנה אחת (1935) יותר בני-אדם מאשר בארצות-הברית בחצי מאה, ואילו השבדים ערכו מספר דומה של עיקורים באוכלוסייה שהייתה קטנה פי עשרים וחמישה מהאוכלוסייה בארצות-הברית.

מסע תעמולה ציבורי

הישגיה של התנועה האאוגנית בעיקור כפוי ובמניעת הגירה לארצות-הברית (לרבות של יהודים שהיו לקורבנות השואה) היו תוצאה של מסע יחסי ציבור שנוהל, הן על-ידי יחידים מקרב האליטה המדעית בארצות-הברית ומקרב בעלי הממון או ההון הפוליטי, והן על-ידי הממסד האמריקני – בתי-מחוקקים ובתי-משפט.

מכוני מחקר אאוגניים, כגון ה-Eugenics Research Association, שהוקם בקולד ספרינג הארבור (Cold Spring Harbor) בשנת 1913, העמידו בראשם רופאים וחוקרים בעלי כריזמה ויכולת רטורית וביניהם ד"ר הארי לאפלין וד"ר צ'רלס דאבנפורט (Davenport). עמודי תווך של הממסד הפסיכולוגי האמריקני בשנים אלו כהנרי גודארד, לואיס טרמן (Terman) וקרל בריגהאם (Brigham), הצטרפו אף הם לתנועה ושילבו מחקר מדעי במדידת מנת המשכל עם רטוריקה אאוגנית. האגודה איגדה בקרבה, כפי שכותב אדווין בלק (Black) בספרו **המלחמה**

נגד החלשים (*War Against the Weak*), את הרופאים המכובדים ביותר, הפרופסורים המבריקים ביותר, האינטלקטואלים החשובים של התקופה וכמה מהגזענים הבוטים של התנועה האאוגנית. מכונים אלו נהנו מתרומות של אישים נדיבים ורבי-השפעה. בלק מראה, כי בשנים 1912-1913 תרמה משפחת רוקפלר (Rockefeller) ל"מכון הרישום האאוגני" (Eugenics Record Office) בניו-יורק סכום אגדי של מאה מיליון דולר. המכון נהנה גם מתמיכתה והשפעתה של פלורנס הרימן (Harriman), אשת חברה, דיפלומטית, לוחמת למען שוויון זכויות הנשים ודמות רבת-השפעה בפוליטיקה של אותה תקופה. אלכסנדר גרהם בל (Bell) שימש במשך שלוש שנים נשיא המכון בקולד ספרינג הארבור וכך גם אישי ציבור רבים נוספים.

בשנת 1907 מינה הקונגרס האמריקני ועדה בראשותו של ויליאם פול דילינגהם (Dillingham), לבחינת "האיום האאוגני בכיסי הנחיתות הגנטית המצויים בערים הגדולות". לאחר בחינת המצב בשבע מעריה הגדולות של ארצות-הברית קבעה הוועדה, כי המספר של המהגרים המאושפזים במוסדות לחולי נפש ורפי שכל הוא גדול מאוד ביחס לחלקם באוכלוסייה. הוועדה המליצה על מספר רב של אמצעים אאוגניים, שעיקרם הגבלת ההגירה והתנייתה במסכות גזעיות ובמבדקים של מנת משכל. החוקרים רנדל האנסן (Hansen) ודזמונד קינג (King) הראו, כי ממצאים אלה נתפשו כ"פושרים" בעיני אישים כלאפלין, המנהל של מכון הרישום האאוגני בניו-יורק, שסבר, כי יש לסגור את הגבולות ולעקר את רפי השכל במדינה.

המסע הציבורי הצליח להביא לחקיקתם של חוקי עיקור בכפייה במדינות השונות, והדוגלים בתורת האאוגניקה נקלטו במוסדות קובעי המדיניות. בשנת 1920 העיד לאפלין בפני ועדת הקונגרס לענייני הגירה על "ההיבטים הביולוגיים של ההגירה", ולבקשת הוועדה הציג בפניה דו"ח בן מאה עמודים, שאותו הוא עדכן והפיץ מדי שנתיים. "חוק ג'ונסון ריד" (Johnson-Reed Act) להגבלת ההגירה, שהתקבל בשנת 1924, היה תוצאה ישירה מפעולותיו של לאפלין.

בארצות-הברית בשנות העשרים התקיים שיח אאוגני בוטה ופומבי ביותר. כך למשל, בהפגנות ניתנו בידי מובטלים שלטים שעליהם נכתב: "אינני יודע לקרוא. מהי זכותי, אם כן, להביא לעולם ילדים?". במופעים, תחרויות ותערוכות ניתן לאאוגניקה מקום בולט בשיח הציבורי גם בדרכים שתאמו את אורח המחשבה הליברלי. בתערוכה בשנת 1926 הוצב שלט ועליו התנוססה באותיות גדולות הטענה, כי "ישנם אנשים שנולדו על מנת להיות נטל על השאר"; ובהמשך: "למד על התורשה שלך – וכך תוכל לתרום לתיקון המצב". לא ברור האם השלט פנה אל ה"מורונים" עצמם או אל אנשים בעלי נטיות ליברליות כדי לשתפם בשיח האאוגני. האאוגניקה נתפשה בעיני רבים מאנשי התנועה, וביניהם מנהיגים בולטים כמו פול פופנו (Popenoe), מרגרט סנגר (Sanger) ולואיס טרמן, כנתיב אל עולם חדש ואמיץ, עולם שיאפשר פיקוח על הילודה, שימוש מושכל באמצעי מניעה, ובסופו של דבר שיפור המין האנושי הודות לפעולותיו של היחיד.

המאבק המשפטי

קידום התוכנית לעיקור כפוי בארצות-הברית היה בראשיתו עניין פרטי בעיקרו, מטעם אנשים פרטיים ובאמצעות הון פרטי. המדינה אמנם אפשרה לעתים את יישום התוכנית ונתנה לה מסגרת חוקית, אך המבצעים, כאנשים פרטיים, היו בכל זאת חשופים לערעור על החוקיות של פעולתם ולתביעות אזרחיות מצד הנפגעים. במסגרת זו היה חשוב מאוד להראות, כי פעולת העיקור הכפוי היא אכן חוקתית, וכי ביצועה עומד בכללים של הליך הוגן. יש להבין, כי המאבק

המשפטי בין קארי באק, בת עניים מסמטאות שרלוטסוויל (Charlottesville) בוורג'יניה ("זבל לבן" [white trash], בפי בני הזמן), לבין פרופסורים, מחוקקים, מושלים ומשפטנים, שתמכו בתנועה האאווגנית, היה מאבק בין אנשים פרטיים, כפי שמעיד שמו של פסק-הדין "באק נגד בל", ולא נגד וירג'יניה.

המוסד שנקרא "מושבת וירג'יניה לחולי כפיון ורפי שכל" (Virginia Colony for the Epileptic and Feeble-minded) הוא שהניע את המהלך המשפטי והביא לפסק-הדין "באק נגד בל", ופעילותו מבהירה כיצד תומכי האאווגניקה התאימו את עצמם לפעולה במסגרת החוקתית האמריקנית הליברלית. המוסד הוקם בתחילת המאה העשרים כמוסד פרטי לטיפול בחולי מחלת הנפילה ולאחר מכן הרחיב בהדרגה את אוכלוסיית המטופלים בו גם ל"רפי שכל". החל משנת 1916 נעשו במסגרת המוסד עיקורים לחוסים כהליך שגרתי. אירוע משנת 1916, שבו שתי נשים מאותה משפחה, אחרי תקופת אשפוז במוסד, עוקרו בהוראת המשטרה כיוון שהיו מעורבות בקטטה, הביא להגשת תביעה אזרחית בשנת 1917 על סך חמשת אלפים דולר נגד מנהל המוסד, ד"ר אלברט פרידי (Priddy). הוא נתבע על כך, שעיקר את אחת הנשים, וילי מאלורי (Mallory), נגד רצונה. התביעה נדחתה לאחר שחבר המושבעים פסק, כי הייתה לפרידי, כרופא, הרשות לעקר את גב' מאלורי כדי "להקל על סבלה". עם זאת, השופט שישב בדין הורה לפרידי להימנע מעיקורים נוספים עד שישונה החוק הקיים.

על רקע זה פעלו אלברט פרידי והמשפטן אוברי סטראוד (Stroud) להקמת שדולה לשינוי החוק. בשנת 1922 הצטרף אליהם מושל וירג'יניה, אלברט לי טרינקל (Trinkle), בטענה, כי מצבו הכלכלי של המוסד רעוע ולכן מוטב להאיץ את מספר העיקורים ולשחרר את רוב החוסים כדי לחסוך כספי מדינה. בשנת 1924 התקבל בוורג'יניה החוק שאפשר עיקור של חוסים במוסדות. לרשותו של פרידי עמד עתה מאגר גדול של חוסים שהוא ביקש לעקר, אך בשל ההתראה של השופט במשפט מאלורי הוא העדיף לנסות תחילה מקרה מבחן אחד ולהביא אותו עד לערכאה הגבוהה ביותר. אוברי סטראוד הצביע על שתי חולשות של החוק: האחת פרוצדורלית, כיוון שלכאורה לא הבטיח הליך הוגן כנדרש בחוקה, והאחרת נוגעת בהגנה השווה של החוק, שהרי החוק התיר עיקור רק של רפי שכל שהגיעו למוסד מתאים ולא של כל רפי השכל. לכן, וכדי למנוע תביעות בעתיד, החליט להעמיד את החוק במבחן המשפטי. סטראוד בחר בקארי באק בת ה-18: הוא סימן אותה כמיועדת לעיקור, העביר החלטה לעיקורה בוועדה המוסדית, ואחר-כך בחר בעורך-דין, ידידו ארווינג וייטהד (Whitehead), כדי שיעתור בשמה לבית-המשפט העליון של המדינה, תחילה נגד פרידי, ולאחר מותו של פרידי, נגד מחליפו בתפקיד, ד"ר ג'יימס הנדרן בל (Bell), שהעניק להליך את שמו.

אמה של קארי באק הוכרזה כ"רפת שכל" ואושפזה; קארי עצמה עבדה מגיל צעיר אצל משפחה בשם דובס (Dobbs) וילדה בת אחרי שנאנסה על-ידי קרוב משפחה של מעבידה. הבת נלקחה ממנה ואובחנה אף היא כ"רפת שכל". כדי להסיר ממשפחתו את החרפה, דאג מר דובס, שנמנה עם המערכת של אכיפת החוק בוורג'יניה, לאשפוז של קארי בטענה שהיא "רפת שכל". פול לומברדו (Lombardo), היסטוריון מאוניברסיטת ג'ורג'יה הוכיח בספרו, כי רוב הטענות שהועלו כלפי קארי באק לא היו נכונות וכי לא הייתה "רפת שכל", אנטי-סוציאלית או בלתי-מוסרית. הוא אף הפריך את הטענות לגבי אמה של קארי באק והראה, כי חייה לאחר העיקור היו חיים נורמטיביים לחלוטין. ארווינג וייטהד, עורך-הדין של באק, לא טרח בערכאות השונות להביא ראיות להפרכת הטענות נגד באק, שנתמכו בתצהירים של פסיכולוגים ידועי-שם כלאפלין, אלא התייחס אליהן כנכונות וטען רק נגד

החוקתיות של חוקי העיקור.

באפריל 1925 קבע בית-המשפט של מחוז אמהרסט (Amherst) בוורג'יניה, כי העיקור הכפוי של קארי באק היה מעשה חוקי. וייטהד ערער בפני בית-הדין לערעורים של וירג'יניה והעלה בערעורו שלושה נימוקים: שלילת זכותה של באק להביא ילדים לעולם ללא הליך משפטי הוגן; ומכאן הנימוק השני – הפרת התיקון הארבעה-עשר לחוקת ארצות-הברית המעניק את הזכות להליך משפטי הוגן; והשלישי, הפרת התיקון השמיני לחוקה האוסר על עונש חריג ואכזרי. גם בית-המשפט לערעורים של וירג'יניה דחה את ערעורה של באק. לבאק לא נותר אלא לערער בפני בית-המשפט העליון של ארצות-הברית. הייתה זו מלכתחילה המטרה שלשמה נפתחו ההליכים על-ידי סטראוד ווייטהד. בישיבת ועד המנהלים של המוסד שבו הייתה באק מאושפזת, הופיעו הן סטראוד והן וייטהד (שייצג, כזכור, את קארי באק) והסבירו לנוכחים, כי לדעתם התיק ראוי להיות מקרה המבחן שיובא בפני בית-המשפט העליון של ארצות-הברית, וכי סיכויי הערעור מצוינים.

המקרה של קארי באק הובא בפני הרכב של בית-המשפט העליון של ארצות-הברית, שבראשו עמד השופט רב-השפעה אוליבר ונדל הולמס. מלבד הולמס, שכתב את דעת הרוב אשר דחתה את עתירתה של באק, ישבו בדין שבעה שופטים נוספים. רק אחד, פירס באטלר (Butler), התנגד לפסק-הדין, אך לא נימק את התנגדותו; השישה האחרים, שייצגו את מגוון הדעות בבית-המשפט העליון (ובניהם השופט לואיס ברנדייס [Brandeis], שנודע בעשורים שלאחר מכן כאחד מעמודי התווך של ההגנה על זכויות האדם בבית-המשפט העליון) הסכימו עם הולמס. במונחי הפוליטיקה הפנימית של בית-המשפט העליון באותה התקופה נחשבה פסיקת "באק נגד בל" כ"פרוגרסיבית" ואילו המתנגד, באטלר, נחשב ל"שמרן".

הולמס עצמו היה בן 86 כאשר כתב את פסק-הדין, ומאחוריו קריירה משפטית מפוארת. האם אכן היה ליברל? כאמור, הוא היה מזוהה יותר עם התנועה הפרוגרסיבית של זמנו וקשה מאוד להגדירו במונחים מודרניים. הוא נודע בפסיקותיו בזכות חופש הדיבור מנימוקים ליברליים טהורים, ויש משפטנים רבים הרואים בפעילותו תרומה חשובה ליצירת חברה אמריקנית נדיבה ופתוחה שבה שורר חופש ביטוי.

פסק-דינו של הולמס בעניינה של באק הוא קצר וברור: הוא בחן את החוק שקיבלה מדינת וירג'יניה וקבע, כי אין ספק שההליכים שננקטו לפיו תואמים את דרישת ההליך המשפטי ההוגן לפי החוקה. כן פסל את הטענה ל"אי-שוויון" בכך, שהחוק ממילא יכול לחול רק על רפי השכל המאושפזים ולא על המון רפי השכל שלא אותרו. המתקפה האמתית, קבע הולמס, איננה על ההליך, אלא על מהותו של החוק, והטענה האמתית היא, כי חוק זה אינו יכול להיות מוצדק בכל הליך שהוא. כאן כתב הולמס את הפסקה המהווה את לב פסק-הדין, שבה הוא מקבל את הטיעון האאוגני ללא כחל ושרק והופך אותו לחוק ברחבי ארצות-הברית:

ראינו יותר מפעם אחת, שטובת הציבור עשויה לדרוש ממיטב האזרחים להקריב את חייהם למענה. מוזר יהיה הדבר, אם לא נוכל לדרוש מאנשים, אשר כבר עתה מחלישים את כוחה של המדינה, להקריב קורבנות פחותים, שלעתים אף לא נתפשים כקורבן בעיני הנוגעים בדבר, על מנת למנוע את ההצפה של החברה שלנו באי-כשירות. מוטב יהיה לעולם כולו, אם במקום לחכות להוצאה להורג של צאצאים מנוונים בגין פשעים, או לתת להם לגווע ברעב בשל הפיגור השכלי שלהם, תוכל החברה למנוע מאנשים לא-כשירים בעליל להעמיד צאצאים מסוגם. העיקרון המאפשר

חיסון בכפייה רחב דיו לחול על חיתוך חצוצרות הרחם (Jacobson v. Massachusetts) 11 U.S. 197). שלושה דורות של אימבצילים הם די והותר.

בעקבות פסק-הדין קארי באק עוקרה בכפייה וכך גם אחותה הצעירה, דוריס, שהייתה אך ילדה, ונאמר לה כי הניתוח שאותו היא עוברת הוא ניתוח תוספתן. בארבעים ושמונה השנים הבאות עוקרו ברחבי ארצות-הברית עוד עשרות אלפי בני-אדם – בייחוד, כפי שמציין גולד (אין מידה לאדם, עמ' 366), "אמהות לא-נשואות, זונות, עבריינים קלים וילדים שסבלו מבעיות משמעת".

החשיבה הליברלית האמריקנית

מאחורי המילים הגדולות מסתתרת טרגדיה אנושית. סטיבן ג'יי גולד מביא בספרו את דבריה של דוריס באק, אשר רק לאחר נישואיה ושנים רבות של ניסיונות להביא ילדים לעולם, נודע לה כי כרתו לה את החצוצרות: "נשברתי ובכיתי. בעלי ואני רצינו כל-כך בילדים. כל-כך אהבנו ילדים. אף פעם לא ידעתי מה הם עשו לי" (שם) – ואין זו אלא דוגמא אחת מני רבות.

מה היה אפוא הכשל המחשבתי והמוסרי, שהביא ליברלים טובים כפופנו, סנג'ר או הולמס, לתמוך במדיניות בלתי-אנושית מסוג זה? מה היו נקודות ההתאמה האידאולוגיות, שאפשרו לליברלים אמריקנים בתחילת המאה העשרים להתנהג באופן שהוביל לשימוש בסמכות המדינה נגד גופו של היחיד? ראינו כיצד השימוש בעקרונות הליברליים המסורתיים של יוזמה פרטית, חופש דיבור והתאגדות, הליך משפטי וחוקתיות, סייע להצדיק דרך פעולה שהובילה למעשים כה חמורים. עתה יש לברר גם מדוע היו ליברלים מוכנים לשתף פעולה עם התנועה האאוגנית.

המאבק להפרדת הדת מהמדינה

רעיונות חדשים שנדונו בארצות-הברית ובמדינות אירופה בראשיתה של המאה העשרים – תכנון המשפחה, אמצעי מניעה, הפלות, אהבה חופשית, שוויון זכויות לנשים, ייעוץ בחיי נישואים, המתת חסד, אאוגניקה – הוצגו כתפישות "מתקדמות" מול הממסד הדתי השמרני, שהתייחס אליהן בחשדנות ולעתים אף באיבה. רבים מהאישים שדגלו בקדמה ראו ברעיונות האאוגניים חלק ממגוון של דרכים חדשות להתייחס אל מוסד המשפחה. פול פופנו, למשל, מתועמלניו הראשיים של רעיון העיקור הכפוי בארצות-הברית, היה גם אחד מאבותיו של הייעוץ המשפחתי (family counseling). הוא הגה מלכתחילה את רעיון הייעוץ המשפחתי כרעיון אאוגני, ורק לאחר ירידת קרנה של האאוגניקה בשנות הארבעים של המאה העשרים ויתר על צד זה של התחום וטיפח את הייעוץ לחיי נישואים במתכונת המוכרת במערב גם כיום.

שחרור האדם מהמגבלות שמכתיבה לו הביולוגיה היה רעיון שמשך ליברלים אמריקנים רבים עד לאמצע המאה העשרים. "משפט הקופים" בעיירה סקופס (Scopes) בשנת 1925 הציג את השמרנים הדתיים כמתבצרים בחזית נגד המדע, ובייחוד נגד תורת האבולוציה של דרווין, ובכך מונעים את שחרור האדם, הרחבת הידע על העולם וקידום המין האנושי. הליברלים ביקשו להתנער ממצוות הדת ומכללי המוסר המיושן, ולטפח גישה חדשה, חילונית ומדעית, לאתיקה ולארגון החברה.

הדת המאורגנת בכלל, והכנסייה הקתולית בפרט, הצטיירו כמכשול עיקרי בפני הקדמה וכמגבילות את זכויות הפרט להגשמה עצמית. בשנים שבין עידן השפל הגדול ועד אמצע שנות

החמישים צברה הכנסייה הקתולית כוח והשפעה והייתה למוסד תרבותי מרכזי באמריקה. "תקנון הייז" (Hays Code, 1930), למשל, שהטיל צנזורה על סצנות מין ואלימות בקולנוע האמריקני, נוסח בלחץ של אנשי הכנסייה הקתולית. הליברלים האמריקנים ניסחו את התנגדותם לקתוליות במונחים של הפרדת הדת מהמדינה, אך בסופו של דבר הביעו התנגדות לכל עניין שהכנסייה תמכה בו – כמו התמיכה בפרנקו במלחמת האזרחים בספרד או ההטפות האנטישמיות ברדיו של הכומר צ'רלס קאפלין (Coughlin) – ותמכו בכל עניין שהכנסייה סלדה ממנו, כמו הגבלות על הילודה.

בסוף בשנת 1930 (באנציקליקה Casti conubii, "נישואים טהורים") ניסח האפיפיור פיוס האחד-עשר את עמדות הכנסייה במגוון נושאים הקשורים במיניות ורבייה, ובין היתר האיסור על השימוש באמצעי מניעה ועל עיקור מטעמים אאוגניים. שני הדברים גם יחד הוצגו כחטא ופגיעה בקדושת המשפחה, ובכך שמה הכנסייה הקתולית את השיטות ל"השבחת הגזע" באותו סל שבו נמצאו – בעיני הליברלים – זכויותיו של האזרח האמריקני לחיי מין בלי חשש מהיריון ולתכנון מספר הילדים במשפחתו. האאוגניקה נתפשה לפיכך כנושא אחד ממגוון נושאים, שבהם השמרנות הדתית מונעת הגשמה עצמית, חיים לאור התבונה ומימוש האוטונומיה של היחיד. האידאל הליברלי של הפרדת הדת מהמדינה כלל אפוא בעיני רבים את האאוגניקה, גם בגילוייה הקיצוניים, ולו רק בשל כך, שהממסד הדתי בכלל והקתולי בפרט, התנגד לה. לא היה זה כשל תאורטי, אלא כשל פסיכולוגי. הליברל האמריקני הממוצע באותן השנים לא השכיל להפריד בין צדדים שונים במדיניותה השמרנית של הכנסייה והתנגד לה כמקשה אחת.

האאוגניקה כדרך לניעות חברתית, שוויון הזדמנויות וטיפוח היחיד

התפישה האאוגנית הצדיקה את השליטה הממשלתית בהחלטות היחיד, הנוגעות לריבוי הטבעי, בצורך להשיג את המטרות של "השבחת הגזע". אישים כהארי לאפלין האמינו, ש"פלזמת הזרע" (כך כינו אז, בהעדר ידע מדעי על מבנה הדנ"א, את המנגנון הגורם לזרע האנושי להעביר תכונות בתורשה) שייכת לחברה ולא ליחיד הנושא אותה. טובת הכלל גוברת על טובתו של היחיד הנושא "פלזמת זרע פגומה" ועל זכותו להביא ילדים לעולם; ופירוש הדבר – תכנון מראש והתערבות המדינה.

תפישה זו תאמה את השקפתם של הפרוגרסיבים, שהאמינו כי המדינה יכולה להיות מנוהלת על ידי מומחים, שיתעלו מעל לזוויכוח הפוליטי היומיומי וישלטו באמצעות התבונה. עם זאת, התפישה האאוגנית עמדה בסתירה לרבים מעיקרי האמונה הליברליים: לדוגמה, הליברל רואה ביחיד ובטובתו את התכלית של הסדר הפוליטי ומתנגד בדרך-כלל להתערבות רבה מדי של המדינה. אך דווקא כאן, בנקודות המחלוקת, אפשר למצוא גם את המשותף. הליברליזם האמריקני בתחילת המאה העשרים והתנועה הפרוגרסיבית גילו דאגה משותפת – להמון העירוני. היו ביניהם מי שראו את ההמון הזה בדאגה, כגורם שצריך לרסנו ולשלוט בו, אחרים ראו בו חלק מן האוכלוסייה שיש לשפר את מצבו. בין הדוגלים בתורה האאוגנית היו השקפות שונות לגבי ההמון: אנשי "הגרעין הקשה" של התנועה ראו בו מאגר של תכונות שליליות, שמחייב שליטה, ריסון ואולי אף השמדה; אחרים ראו בו פוטנציאל רב-ערך ולא-מנוצל לתכונות חיוביות.

תנאי החיים בחברה העירונית הקפיטליסטית נתפשו בעיני הדוגלים בהשבחת הגזע כדיסגניים, היינו תנאים המעודדים את התרבותם של הבלתי-כשירים. פול פופנו, למשל, ראה

בחרדה את העובדה, שהמשתמשים באמצעי מניעה הם דווקא אנשי האינטליגנציה העירונית האמידה, אותו מגזר בדיוק, שלדעתו, היה צריך לעודד את התרבותו כדי לשמר את תכונותיו החיוביות. לתפישתם של הדוגלים באאוגניקה, הקדמה הטכנולוגית והגידול בייצור אפשרו לבלתי-כשירים להתרבות ולשרוד; כל שיפור טכנולוגי שמפחית את הצורך בעבודת כפיים מגדיל את כמות הפגמים שההמון העירוני יכול לשמר בלי לסכן את עצם קיומו. הקפיטליזם חיסל למעשה את הברכה הטבעית בכך שיצר עושר, עושר אשר אפשר לפרולטריון העירוני להעמיד משפחות גדולות ולמעמדות העליונים נתן את הרצון והיכולת לצמצם את הילודה.

כדי להשיב את המנגנון של הבררה הטבעית, סברו הדוגלים באאוגניקה, דרושה התערבותה של המדינה. ההתערבות אינה נדרשת על מנת להשיג מטרה שנקבעה מראש, אלא על מנת לאפשר את פעולתם העיוורת של כוחות הטבע באותו אופן שבו הם פעלו בטרם הופר האיזון. באופן טבעי לא היה מתאפשר למשפחת באק להעמיד "שלושה דורות של אימבצילים"; העובדה כי הצליחה לעשות זאת, היא כשל של המערכת המשפטית והחברתית. על המדינה לתקן את המעוות ולהוציא את האימבצילים מהמשוואה, כדי לאפשר לכשירים להתקדם במערכת של תחרות טבעית, שתיוותר לאחר התערבותה המאזנת של המדינה. זו הייתה עמדה, שגם הליברל היה יכול לחיות עמה ואף לתמוך בה.

לפי פרשנות זו של פסק-הדין במשפט "באק נגד בל", המדינה נדרשת לאזן את האפקט הדיסגני שנוצר מדרישתה המוצדקת, כי הטובים ביותר יקריבו את חייהם למענה (הולמס הספיק ללחום במלחמת האזרחים בארצות-הברית, ודבריו אלו נכתבו כעשור לאחר המעורבות האמריקנית במלחמת העולם הראשונה) בדרישה, מוצדקת לא-פחות, כי מי שהרוויחו מקורבנם של הטובים והצליחו לשגשג, אף שבתנאים טבעיים לא היו שורדים, יאפשרו את השבת האיזון הטבעי על-ידי עיקורם.

נוסף על כך, באופן זה אפשר לראות את האאוגניקה גם כמעניקה כלים לפתרונות ליברליים לבעיית ההמון העירוני – ניעות חברתית ושוויון הזדמנויות. היו ליברלים שסברו, כי אם המדיניות האאוגנית תיושם כהלכה, תיווצר אפשרות לאנשי הפרולטריון העירוני להפגין כישורים וכוח יוצאים מן הכלל, שיתנו להם הזדמנות לטפס מעלה בסולם החברתי, ואילו האלמנטים המנוונים במעמדות אלה ירדו אל המעמדות הכלכליים הנמוכים.

לא טובת הכלל היא שעמדה בפני אותם ליברלים תומכי האאוגניקה, כי אם מתן ההזדמנות ליחיד, השוואת תנאים ויצירת חברה חדשה וצודקת, המבוססת על תחרות אמיתית, שבה לכל אחד יש אפשרות להשתתף, באמצעות סילוקם מן הדרך של מי שהפריעו עד אז לתחרות. לא הקולקטיב הוא שנמצא במרכז, אלא היחיד, שיזכה בהזדמנות להוכיח את עצמו ולשגשג. תפישה זו הובילה חלק מהתומכים באאוגניקה להציג נימוקים כלכליים, פשטניים במקצת, שניסו לקשור את התמיכה באאוגניקה עם התמיכה בשוק החופשי. אישים אלה ביקשו להציגה כמקדמת תחרות חופשית ומאפשרת את איזון התנאים שהחברה הקפיטליסטית המודרנית הפרה. בדרך זו היה אפשר לראות בחיוב את האאוגניקה, שהיא ביסודה תורה המושתתת על דטרמיניזם חברתי, גם מתוך הלוך מחשבה ליברלי, שמוששתת על דטרמיניזם כלכלי: אמונה ב"יד הנעלמה" המסדירה את השוק אם המדינה אינה מתערבת בו. עמדה זו הוצגה במפורש על-ידי אישים כמרגרט סנגר, שנודעה בפעילותה למען מדיניות אאוגנית בנוסף על היותה בין הפעילות המוקדמות בשדה של תכנון המשפחה ועידוד השימוש באמצעי המניעה

בארצות-הברית. סגור טענה, בפשטות, כי הצלחת התוכנית האאוגנית תביא להפחתת המיסוי: הציבור, כך טענה, סובל ממיסוי יתר בשל הצורך לקיים קהל גדל והולך של "מורונים"; והפחתת מיסוי היא, כידוע, מילת קסם, שלציבור האמריקני קשה לעמוד בפניה.

פרק מביש

ארצות-הברית, "הדמוקרטיה הגדולה ביותר בעולם", יצאה לשתי מלחמות עולם בשמם של רעיונות הקשורים בזכויות אדם, חוקתיות וליברליזם, ומנהיגיה – וודרו וילסון, פרנקלין דלאנו רוזוולט ואחרים – מוגדרים "הומניסטים" ו"ליברלים". כל זאת בשעה שבחצרה האחורית הופעלה תוכנית של עיקור בכפייה: גברים, נשים וילדים משולי החברה תיגו כ"רפי שכל" על סמך ראיות קלושות ועוקרו בלי הסכמתם. תופעה זו בתולדות ארצות-הברית לא הייתה פרי של תורות ורעיונות זרים למחשבה האמריקנית, כגון תמיכה בהנדסה חברתית קיצונית, העדפת טובתו של הקולקטיב על פני טובת היחיד או התייחסות אל גזע מסוים כאל "עם אדונים", אלא צירוף של רעיונות אמריקניים מובהקים – יוזמה פרטית, ליברליזם – שעוותו אך במקצת. כיום נחשב פרק זה בהיסטוריה האמריקנית לפרק מביש. משפטנים המנתחים את פסקי-הדין של אוליבר ונדל הולמס, מתייחסים לפסיקתו במשפט "באק נגד בל" ככתם על קריירה מזהירה וייחודית. סופרים בני זמננו כותבים על הנושא בזעם ובחלחלה. שמה של קארי באק חדל להוות סמל לרפיון מוחין או להפקרות מוסרית, אלא היה לדוגמא של קורבן תמים, מקרב הקבוצות החלשות ביותר של החברה שבהן עורכים ניסויים חברתיים כבחיית מעבדה.

האם גם כיום אנו סובלים מנקודה עיוורת כלשהי, קוצר ראייה או הטיה, שגורמים אף לנו לנהוג בזולת באופן שיעורר בדורות הבאים זעזוע דוגמת זה שמעורר בנו העיקור בכפייה של קארי באק?

גל אמיר הוא סופר ועורך-דין ולומד לתואר שני בתוכנית ללימודי דמוקרטיה באוניברסיטה הפתוחה.

דוא"ל: amir811@bezeqint.net

לקריאה נוספת:

סטיבן ג'יי גולד, **אין מידה לאדם**, תרגם עמוס כרמל, תל-אביב: דביר, 1992.

Edwin Black, *War Against the Weak: Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race*, New York: Thunder's Mouth Press, 2004.

Ian Dowbiggin, "A Rational Coalition: Euthanasia, Eugenics and Birth Control in America, 1940–1970", *The Journal of Policy History* 14:3 (2002), 223-260.

Randall Hansen and Desmond King, "Eugenic Ideas, Political Interests, and Policy Variance; Immigration and Sterilization Policy in Britain and the United States", *World Politics* 53 (January 2001), 237-263.

Thomas C. Leonard, "More Merciful and not Less Effective: Eugenics and American Economics in the Progressive Era", *History of Political Economy* 35:4 (2003), 687-712.

Paul A. Lombardo, "Three Generations, No Imbeciles: New Light on Buck v. Bell", *New York University Law Review* 60:1 (1985), 50-62.

Donald K. Pickens, "The Sterilization Movement: The Search for Purity in Mind and State", *Phylon* 28:1 (1st Qtr., 1967), 78-94.

Ana Romero-Bosch, "Lessons in Legal History – Eugenics & Genetics", *Michigan State University Journal of Medicine and Law* 11 (Winter 2007), 89-110.

Patrick J. Ryan, "Six Blacks from Home: Childhood, Motherhood and Eugenics in America", *The Journal of Policy History* 19:3 (2007), 253-281.